

Надруковано:

Семенов, О.М. (2007) Актуальні проблеми мовної підготовки магістрів на факультетах української філології /О.М.Семенов // Педагогічні науки: "Неперервна освіта: проблеми, пошуки, перспективи": зб. наук. праць. - Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2007. – С.208-213.

УДК 378.016: [811.161.2+821.161.2]

Семенов О.М.,

Інститут педагогічної освіти

і освіти дорослих АПН України

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ НА ФАКУЛЬТЕТАХ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

У статті розглядаються особливості навчальної та наукової складових мовної магістерської підготовки на факультетах української філології вищих педагогічних навчальних закладів.

В статье рассматриваются особенности учебной и научной составных языковой магистерской подготовки на факультетах украинской филологии высших педагогических учебных учреждений.

The features of educational and scientific elements of training future magisters on faculties of Ukrainian philology in High Pedagogical Educational Establishments are discovered in the article.

Розробка магістерської підготовки в Україні стала відображенням загальносвітової тенденції, спрямованої на співставляваність навчальних програм і дипломів про вищу освіту. Разом з тим ми цілком згодні з науковцями, котрі вважають, що вивчати багатий західноєвропейський та північноамериканський досвід варто обережно, не допускаючи ігнорування кращих традицій національної вищої школи.

Досліджень в Україні, присвячених проблемам підготовки магістрів, поки що недостатньо. У кандидатській дисертації Р.Цокур [6] експериментально

апробовано технологію педагогічного супроводу в майбутніх викладачів вищої школи у процесі магістерської підготовки. Науковці розкривають окремі питання підготовки кваліфікаційної роботи магістрів, у т.ч. філологічних факультетів (Ю.Білогуров, В.Зінченко, М.Краснянський, Г.Токмань), окреслюють шляхи модернізації вищої літературної освіти в контексті Болонського процесу (Г.Клочек), досліджують особливості мовнокомунікативної компетентності на етапі магістратури (Т.Симоненко). Однак потреба у працях, де б розглядалися питання фахової підготовки національної еліти, залишається досить гострою.

У межах статті зупинимося на особливостях навчальної та наукової складових лінгвістичної магістерської підготовки на факультетах української філології вищих педагогічних навчальних закладів.

Виходячи з освітніх документів [4, с.206] ступінь магістра педагогічної освіти і кваліфікацію викладача української мови та літератури можна отримати на основі кваліфікації "бакалавр" (термін навчання – два роки) або "спеціаліст" (термін навчання – один рік) за умови оволодіння поглибленими фундаментальними, психолого-педагогічними і методичними знаннями інноваційного характеру, досвідом застосування та продукування нових знань для вирішення проблемних педагогічних і науково-дослідних завдань у галузі середньої і вищої освіти. Досвід показує, що однорічний термін навчання в магістратурі не дає яскравого позитивного ефекту, до того ж різниця в навчальних планах спеціаліста і магістра залишається мінімальною.

Зміст кожної навчальної дисципліни магістратури формується з урахуванням наукової галузі знання, вимог професійної діяльності, безперервної самоосвіти і професійного саморозвитку магістранта і проектується на майбутню професійну діяльність (викладача вищої школи, вчителя гімназії, ліцею, колегіуму тощо) та розвиток складових професійної компетентності.

Зупинимося детальніше на особливостях мовної підготовки. Лінгво-методичний блок у педагогічних університетах, як правило, представлений такими курсами: "Актуальні проблеми сучасного мовознавства", "Методологічні основи дослідження лінгвістичних об'єктів", "Методика проведення філологічних

досліджень", "Методика викладання української мови у вищій школі". Якість магістерської підготовки забезпечується, якщо робота викладачів як названих вище дисциплін, так і курсів гуманітарного, психолого-педагогічного блоків відбувається у тісному взаємозв'язку. Основними принципами побудови навчального матеріалу виступають цілісність, системність, педагогізація, особистісно-діяльнісний, компетентісно-орієнтовний підхід.

Студенти знайомляться з новою інформацією в галузі лінгвістики; поглиблено вивчають структуру української мови, особливості її функціонування в синхронічному і діахронічному аспектах; зацентровують увагу на прикладному характері української мови, розвитку культури мови, мислення, формуванні почуття мовного обов'язку національно-свідомої особистості в суспільстві; вчаться здійснювати критичний аналіз різних соціо- і психолінгвістичних концепцій; опановують методологію, методику і практику науково-дослідницької діяльності в цій галузі, набувають навички викладання лінгвістичної теорії й актуальних проблем українського мовознавства в освітніх закладах різних типів.

Зокрема, курс „Актуальні проблеми сучасного мовознавства” подає двовекторний аналіз мовознавчих поглядів щодо становлення української мови у просторі й часі: здійснюється характеристика основних етапів розвитку української мови й мовознавства; з'ясовуються підходи А.Кримського, І.Огієнка, І.Свенціцького, С.Смаль-Стоцького, Є.Тимченка, Л.Булаховського, Ю.Шевельова, О.Горбача, В.Русанівського, В.Німчука, Г.Півторака, О.Тараненка стосовно низки актуальних проблем мовознавства; пропонується студіювання праць з української діалектології, етнолінгвістики, фонетики і фонології, опрацьовуються питання співвідношення та взаємозв'язку лексикології та фразеології, словотворення та морфології української мови; розглядаються сучасні підходи до вивчення різних рівнів української літературної мови.

На заняттях з курсів “Методологічні основи дослідження лінгвістичних об'єктів”, „Методика проведення філологічних досліджень” скеровуємо увагу студентів на аналіз сучасних методів, прийомів і процедур лінгвістичних

досліджень: поглиблюємо знання молодих дослідників про описовий метод, спрямований на з'ясування особливостей будови і функціонування мовних одиниць з урахуванням різних перехідних випадків; дистрибутивний аналіз як метод вивчення властивостей мовних одиниць на основі контексту; трансформаційний аналіз як закономірну зміну основної мовної моделі на вторинну мовну структуру; компонентний аналіз. Виконання проблемно-пошукових завдань вибудовуємо за дискурсивною методикою як джерелом логічних міркувань, детальніше розглядаємо порівняльно-історичний метод як цілісний комплекс дослідницьких прийомів відносної хронології, зовнішньої та внутрішньої реконструкції, ширше застосовуємо зіставний метод як науковий прийом порівняння двох і більше мов з метою пізнання їх подібності і відмінності та методи математичної лінгвістики. Для аналізу регіонального мовного матеріалу використовуємо лінгвогеографічний метод та лінгвістичне картографування.

Використовуються ці методи і при викладанні методики викладання української мови у вищій школі. Новітні технології представлення сучасної української літературної мови на основі досягнень лінгводидактики, передового досвіду учителів, викладачів-словесників вищих навчальних закладів, розвиток мовної, соціокультурної, функціонально-комунікативної компетенцій студентів – така мета цього лекційно-практично-лабораторного курсу. У професійний простір магістранта важливо включити актуальні теми і питання, що стосуються опанування сучасних підходів до вивчення лексико-семантичних категорій на функціональній основі, української фонетики та орфоєпії, здобутків української граматичної науки, ефективних методів вивчення морфології, синтаксичної будови мови.

Важливим підґрунтям магістерської підготовки є спецкурси, спрямовані на поглиблення мовнокомунікативної компетенції, розвиток творчої, активної мовленнєвої особистості, котра вміє застосовувати отримані знання і сформовані вміння в нових постійно мінливих умовах. Принципово новими є в окремих педагогічних університетах уведення "Основ редагування" (Т.Симоненко, Черкаський НУ), що сприяє розвитку критичного ставлення до чужого і власного

тексту, "Педагогічного дискурсу" (А.Нікітіна, Луганський НПУ), де відбувається ознайомлення із законами та механізмами текстотворення, психолінгвістичними основами сприймання, відтворення й створення тексту, дискурсом як багаторівневим процесом, "Основ мовленнєвої діяльності" (А.Загнітко, Донецький НУ), в межах якого студенти опановують лінгвістичне моделювання мовленнєвої діяльності; навчаються простежувати фази розгорнутого мовленнєвого повідомлення; ґрунтовно характеризувати лексичні, семантичні та фонетичні явища під час мовленнєвої діяльності; чітко визначати граматичні та стилістичні проблеми мовленнєвого акту; проводити порівняльний аналіз текстів; досліджувати мовленнєвий етикет і культуру спілкування мовців тощо [1;3;5].

Студенти здійснюють аналіз діючих програм, навчальних посібників, збірників вправ із сучасної української літературної мови для різних спеціальностей, визначають ступінь висвітлення в них здобутків сучасної науки, реалізації лінгвістичного і культурологічного принципів навчання, з'ясовують стан викладання лінгвістичної теорії та історії мовознавства в навчальних закладах різних типів акредитації. Аудиторні форми навчання варто збагатити: розвиваємо уміння студентів доцільно обирати форми, методи і прийоми організації навчання відповідно до теми, мети, складності і значущості навчального матеріалу; розробляти конспекти лекцій, практичних занять, уроків; готувати систему діагностуючих завдань, навчальну, навчально-методичну, наукову, довідкову літературу; створювати й використовувати різні види наочності, комп'ютерні програми, електронні посібники; організовувати самостійну, індивідуальну, науково-дослідну роботу студентів тощо. Тематика індивідуальних завдань має включати реферування, конспектування, рецензування, анотування різних текстів, розробку практикумів професійного спілкування в реальних і модельованих умовах, конструювання технічних засобів для виконання лексичних, фонетичних, орфоепічних та ін. вправ тощо.

Цілком згодні з Г.Ключеком, що лекції, всі заняття мають стати своєрідним "майстер-класом", формою самовираження викладача як ученого, де інструктивно-оглядовий виклад навчально-наукового матеріалу гармоніює з

інтенсивним, де відбувається "відкриття нового" і всі види робіт спрямовані на кінцевий результат – підготовку креативної особистості викладача [2].

Найважливішим системостворюючим механізмом індивідуального професійного становлення на цьому етапі є магістерське дослідження - самостійна науково-дослідницька робота, спрямована на аналіз перспективних і актуальних проблем, розкриття творчого потенціалу виконавця, його вмінь інтерпретувати різні концепції і теорії, здатності до творчого осмислення аналізованого матеріалу, вияву ступеня володіння професійною мовою. Ефективним психолого-педагогічним механізмом підвищення якості фахової підготовки виступає науково-дослідна лабораторія викладача. Педагогічний працівник вищої школи повинен стати не стільки носієм і передавачем наукової інформації, скільки організатором пізнавальної діяльності студентів, їхньої самостійної роботи і наукової творчості.

На сьогодні, як показує практика, набуває пріоритетності безперервний особистісний і професійний розвиток викладачів, їх проектувальні здібності, зокрема здібності моделювати зміст навчального матеріалу курсу, форми і методи викладання теми з урахуванням її місця і ролі в загальній програмі фахової підготовки філологів. Зростає вага дослідницьких здібностей, серед яких - необхідність вивчати, узагальнювати і впроваджувати в навчальний процес нові форми, методи і технології навчання, в т.ч. комп'ютерні програми, електронні посібники.

Оволодіння магістрантами сучасними освітніми технологіями, методикою проведення занять з фахових дисциплін, набуття досвіду самостійної, науково-методичної, організаційно-керівної діяльності, культури педагогічного спілкування, умінням застосовувати набутий досвід у професійній діяльності та подальшій самоосвіті, формування інтегративного стилю мислення, необхідного вчителю-досліднику має відбуватися під час педагогічної практики. Вона, як правило, проводиться в закладах освіти нового типу, а також при фахових кафедрах у вищому педагогічному навчальному закладі.

Завданням практиканта на цей період є ознайомитися з нормативно-правовою базою, науково-методичним забезпеченням навчально-виховного процесу; функціональними обов'язками й формами діяльності (навчально-предметною, науково- і організаційно-методичною, психолого-педагогічною, культурно-просвітницькою, виховною) вчителів-словесників, викладачів мовознавчих дисциплін, передовим педагогічним досвідом; формами організації навчально-виховного процесу; психологічними основами навчання в закладах освіти нового типу і вищій школі, психолого-педагогічними особливостями студентського віку; особливістю навчальної, науково-дослідницької роботи викладача; організацією індивідуальної, самостійної роботи студентів; професійною, розвивальною і гуманітарно-, духовно-виховною спрямованістю навчальних дисциплін у вищому навчальному закладі; своєрідністю лекцій, практичних, семінарських занять; інноваційним досвідом ВНЗ щодо впровадження освітніх технологій на заняттях з лінгвістичних дисциплін. Магістранти проводять усі заняття з фахової дисципліни, передбачені навчальним планом; розробляють і апробовують експериментальну методику з проблеми дослідження.

Зміст і організація практики будується на принципах науковості (відбір змісту занять у різних типах освітніх закладів з урахуванням закономірностей педагогіки і психології, сучасних вимог дидактики); креативності (актуалізація і стимулювання творчого підходу магістрантів до проведення занять з опорою на розвиток суб'єктів навчання), врахування наукових інтересів магістрантів.

Гострих проблем у магістерській підготовці залишається чимало. Відсутні програми, посібники, далеко недостатнім залишається інформаційно-методичне забезпечення. Створюючи такі книги, як показує практика, автори мають враховувати умови безперервної освіти, наступність і узгодженість компонентів освітнього процесу, розвиток інтелектуальних здібностей і продуктивного мислення користувачів. При створенні навчальних книг для магістрів важливо враховувати діяльнісний принцип, багатоманітність теоретичного й методологічного плюралізму у висвітленні питань, дискусійність і полемічність викладу, фахову підготовку, високу інформаційну культуру, знання іноземної

мови, можливість індивідуального навчання, здатність до постійної самоосвіти, потребу в активному користуванні науковою періодикою й монографічною літературою, міждисциплінарний характер навчання.

Отже, освітньо-кваліфікаційний етап магістра педагогічної освіти передбачає широку ерудицію в основних галузях гуманітарного знання, володіння фундаментальною науковою базою, опанування логіки розвитку наукового знання, психології наукової творчості, оволодіння професійними вміннями і навичками викладання обраного предмету, методикою підготовки і проведення різноманітних форм навчальних занять у закладах різних типів з урахуванням закономірностей педагогіки і психології, сучасних вимог дидактики, власних наукових інтересів. Перспективними тенденціями модернізації основних підсистем мовної підготовки магістрів на факультетах української філології визначено науково-дослідну роботу, яка проходить наскрізним вектором через усю теоретичну і практичну підготовку, гармонійне поєднання традиційних форм (участь в олімпіадах, підготовка магістерських робіт), а також та виконання різноманітних проектів у науково-дослідній лабораторії; креативної центрації самостійної роботи, застосування рейтингової системи контролю й оцінювання результатів навчально-пізнавальної діяльності; педагогічну практику, організовану на принципах співтворчості, індивідуально-диференційованого підходу; професіоналізацію виховних впливів позааудиторної роботи.

Література

1. Загнітко А.П., Домрачева І.Р. Основи мовленнєвої діяльності (навчальний посібник). – Донецьк, Український Культурологічний Центр, 2001. – 56 с. .
2. Клочек Г. Вища літературна освіта в контексті Болонського процесу: Методичне есе.- Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2005.-48с.
3. Нікітіна А.В. Текст. Педагогічний дискурс // Методичні рекомендації до вивчення курсу для магістрантів філологічного факультету.-Луганськ, 2006.-46с.
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 20.01.98 № 65 "Про затвердження Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту) // Офіційний вісник України. – 1998. - № 3. – С. 202 – 207

5. Симоненко Т.В. Теорія і практика формування професійної мовнокомунікативної компетенції студентів філологічних факультетів: Моногр. – Черкаси: Вид-во Вовчок О.Ю., 2006.-328с.

6. Цокур Р.М. Формування потенціалу професійного саморозвитку в майбутніх викладачів вищої школи у процесі магістерської підготовки: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К.Д.Ушинського (м. Одеса).- Одеса, 2004. - 21 с.